

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКРАЇНОЦЕНТРИЧНОСТІ ЗМІСТУ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті акцентується увага на необхідності перегляду змісту естетичного виховання - як важливого чинника впливу на становлення особистості - з позицій україноцентричності. Одним із джерел збагачення змісту мистецького навчання й естетичного виховання є мистецтво української діаспори, досі маловідоме в Україні. Більш активне його використання в освітньо-виховних технологіях сприятиме формуванню у школярів пріоритетного ставлення до української культури та уявлення про її єдність.

Ключові слова: *естетичне виховання, освіта, національна культура, україноцентричність, патріотизм, діаспора, мистецтво, архітектура*

Повномасштабна війна, розв'язана росією проти України, змусила українське суспільство нарешті скинути рожеві окуляри, переосмислити реалії багатьох сфер життя, в тому числі – освіти. Однією з негативних тенденцій, які начебто непомітно, але системно сприяли ослабленню національного духу, а отже й державної міці, була надмірна увага до полікультурності, міжкультурних і кроскультурних комунікацій тощо. Українській культурі поблажливо «дозволялося» займати скромне місце в ряду культур інших національностей, аби не викликати підозр у посяганні на толерантність, розуміння і повагу іншого, а головне – у націоналізмі.

Академік Г. Г. Філіпчук, який протягом багатьох років у своїх численних виступах і публікаціях «бив у набат» з приводу упослідження української культури в Українській державі й пов'язаних з цим загроз, охарактеризував спотворене розуміння долучення нашої освіти до європейських цінностей: «Свідомо, а також за усталеною інерцією, бюрократія почала сприймати європейські стандарти, зокрема і освітній «болонський процес», лише як фетишизацію і домінування інтернаціональних, полікультурних, технологічних, універсальних ідей та підходів, забуваючи при цьому зберігати, захищати, розвивати індивідуальне національне обличчя нації, своєрідність культури, її інтереси, світовідчуття й ментальність. Адже розвиток національних культур і культурної своєрідності освітніх систем, цінність природовідповідності Людини залишається пріоритетом для європейської політики...» [5, с. 211].

Українська національна культура є потужним чинником виховання

патріотизму, а відчуття причетності до неї – один з найважливіших компонентів патріотизму. В умовах викликів сьогодення, коли наша Батьківщина перебуває у стані війни, коли їй доводиться протистояти загрозі знищення, необхідно робити все можливе для консолідації суспільства, зміцнення духовного стрижня нації. В освітній системі потрібно цілеспрямовано і поглиблено використовувати величезний потенціал естетичного виховання у його світоглядно-ціннісному, зокрема, національно-консолідуєчому значенні. Передусім має бути переглянутий і переоцінений його зміст з позицій україноцентричності, що означає пріоритетність «свого» – творів, художніх явищ, персоналій саме українського мистецтва, які використовуються як засоби естетичного виховання.

Одним із джерел збагачення змісту мистецького навчання й естетичного виховання є мистецтво української діаспори. Воно було недоступне для українців в УРСР, а після здобуття Незалежності в 1991 р. почало поступово входити в наш культурний та освітній простір, в тому числі – в підручники й навчальні посібники. Втім, і тепер, через тридцять років, його потенціал далеко не вичерпаний, точніше – недостатньо використаний. «...Усвідомлення справжньої сили українського культурного потенціалу в його найширшому контексті уможливиться передусім тоді, коли відбуватиметься велика синергія єднання українства на материзні і поза його межами. В національній освіті (і не тільки!) має нарешті бути зреалізована парадигма – «збір цвіту по всьому світу», щоби презентувати насамперед для себе нашу цивілізаційну тяглість буття, утверджувати в душах українців особисту, національну, державну Гідність, а універсальні здобутки культури формуватимуть реальну суб'єктність України на міжнародній арені» [4, с. 73].

Загалом, українська діаспора дала світові багатьох чудових мистців: музикантів, художників, скульпторів, зодчих, майстрів сакрального живопису. Вони дарували натхнення і гуртували українців, які опинялися, народжувалися і зростали в чужих краях. Їхній доробок надзвичайно збагатив сукупну українську культуру, на весь світ декларуючи про неї, підтримуючи її в часи,

коли Україну і світ розділяла нав'язана московією ідеологічна завіса.

У культурному просторі української діаспори, що охоплює всі існуючі види й жанри мистецтва, є багато імен, які поки-що маловідомі в Україні, але заслуговують на те, щоб про них знали українці, починаючи зі школярів. Зокрема, це імена архітекторів Пилипа Ру, Любомира Жука, Зенона Мазуркевича, Юрія Новосільського, Юліана Ястрембського, Тита Геврика та ін. Вони мають увійти в зміст мистецького навчання та естетичного виховання, адже наділені високими художніми якостями, здобули визнання у світі. Їм властива вірність національній традиції, поєднана з вільним творчим летом, сміливим експериментом. Вивчення їхнього доробку є необхідним і важливим з огляду на близьку перспективу відбудовування зруйнованих рашистами українських міст і сіл, тож творчий досвід архітекторів української діаспори допомагатиме вирішувати важливі питання, зокрема – вираження національного духу в сучасних архітектурних формах за допомогою новітніх технологій.

Цей культурний пласт ще чекає на ґрунтовні фахові дослідження. Але й та нечисленна кількість доступних наукових, науково-популярних публікацій, художніх видань, інтернет-джерел дає змогу формувати і поглиблювати контент знань про нього, використовувати їх в мистецькому навчанні, естетичному і патріотичному вихованні. Більш активне застосування в естетичному вихованні мистецтва української діаспори сприятиме формуванню в учнів такого необхідного уявлення про цілісність культури нашого народу – як в Україні, так і за її межами (у світовому масштабі).

Питання про цілісність української культури винесене в суспільну площину Іваном Дзюбою ще в далекому 1988 р., коли в газеті «Культура і життя» була опублікована його стаття «Чи усвідомлюємо національну культуру як цілісність?» [1]. Згадуючи цю статтю, в знаковому для сучасної української історії 2013 р. М. Рябчук писав: «...мусимо визнати, що українська культура за своїм соціальним статусом так і не стала за роки незалежності культурою суверенної нації – себто культурою, що функціонує на всій національній

території, охоплює тою чи тою мірою все населення й опирається на зрозумілі для більшості населення культурні коди та органічно вживану ним у повсякденному житті мову» [3]. Актуальність цих слів зберігається досі.

Після 24 лютого цього року зазначені питання постали особливо гостро як такі, що вимагають швидкого і принципового вирішення. В суспільстві активізувалися обговорення освітніх проблем, зокрема дерусифікації й україноцентричності. В цьому контексті заслуговує на увагу розробка концептуального бачення викладання мистецтва в українській школі, здійснена львівськими науковцями, вчителями та викладачами мистецьких закладів освіти. Зокрема, в ній йдеться про: «формування цілісності світогляду особистості через взаємодію мистецької галузі з іншими галузями для виховання громадянської позиції, усвідомленої ідентичності українця та істинного, неформального патріотизму»; «негативний вплив постколоніального статусу України на формування культурно-мистецьких уподобань молоді»; необхідність «визнати мистецьку галузь як провідну у сфері оновлення суспільного ідеалу освіченості сучасної людини», «використання культурно-мистецької спадщини людства як джерела для пізнання загальнолюдських цінностей, а також для збереження й утвердження національної ідентичності в контексті цілісної національної ідеї», «наповнити існуючі модельні програми пропорційно і врівноважено україноцентричним і світовим контентом», «орієнтувати мистецькі заняття на естетично-виховні та світоглядно-інформативні установки» та ін. [2].

Вирішенню окреслених проблем і задач сприятиме використання величезного потенціалу естетичного виховання у його світоглядно-ціннісному значенні. Ціннісне ставлення до українського мистецтва несе в собі індивідуально забарвлене почуття любові, відчуття власної причетності до національної культури, підтримуване знаннями і діями/вчинками. На основі знань виникає усвідомлення того, за що слід цінувати національне мистецтво, зокрема архітектуру: за те, що вона в нас є, вона – наша; у ній відображена наша історія і культура; вона має художньо-естетичну цінність і безпосередньо

пов'язана з усіма іншими мистецтвами; вона своєрідна, вирізняє нас з-поміж інших народів; вона – наша опора, культурне підґрунтя, платформа, на якій ми стоїмо і на якій будуємо своє майбутнє.

Виховання ціннісного ставлення школярів до національної архітектури й інших видів мистецтва передбачає довільне застосування різноманітних методів, прийомів, підходів, залежно від потреб і можливостей конкретної ситуації. Обов'язковою умовою такого виховання є продуманий відбір високохудожніх творів минулого і сучасності, визначних історико-культурних пам'яток. Особливе значення тут посідає краєзнавча компонента, архітектура рідного краю, міста, села. Ще одна важлива умова - використання прикладів не лише українського, а й зарубіжного мистецтва, співставлення, порівняння художніх творів, культурних надбань різних країн і народів, різних епох. В основу відбору має бути покладений принцип поєднання зразків вітчизняної і зарубіжної культури на основі пріоритетності вітчизняної.

Саме у такій парадигмі, на нашу думку, повинне відбуватися становлення нової генерації українців, наділених високими людськими якостями, з належним рівнем національної гідності, здатних приймати і долати виклики, сприяючи тим суспільному розвитку і зміцненню держави.

Література

1. Дзюба І. М. Чи усвідомлюємо національну культуру як цілісність? *Культура і життя*. 1988. № 4.
2. Реформа шкільної гуманітарної освіти: як викладати мистецтво. *Освіта.ua*. URL: <https://osvita.ua/school/reform/87652/> (Дата звернення: 30.10.2022).
3. Рябчук М. Українська культура після комунізму: між постколоніальним визволенням та неокolonіальним поневоленням. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2013. URL: http://www.jimagazine.lviv.ua/diskusija/2013/Ryabchuk_URL:_kultura_pislya_komunizmu.htm (Дата звернення: 14.10.2022).
4. Філіпчук Г. Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір: монографія. Чернівці: Друк Арт, 2016. 304 с.
5. Філіпчук Г. Г. Українськість: витоки, виклики, відповіді. Київ: Майстер книг, 2018. 448 с.